

„OHRID SCHOOL OF LAW“
*„New Challenges in Regulation of the Legal
Relations in the Sense of the European
Values“*

2

2015
JURIDICA
Journal of Legal and Social Studies

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

34(082)

OHRID school of law : new challenges in regulation of the legal relations in the sense of the European values = Охридска правна школа : новите предизвици во уредувањето на правните односи во духот на Европските вредности / [главен уредник Ангел Ристов]. - Скопје : Стоби Трејд, 2016. - 2 св. (329 ; 325 стр.) : илустр. ; 25 см

Трудови на мак., срп. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-4767-13-8 (Т. 2)

1. Насп. ств. насл.
а) Правни науки - Зборници
COBISS.MK-ID 100787978

Асоцијација за правно – економски истражувања и едукација
ЈУРИДИКА

Главен уредник: Ангел Ристов

Уредник: Лазар Јовевски

Секретар: Душан Босиљанов

**Издавач: Асоцијација за правно–економски истражувања
и едукација ЈУРИДИКА**

Печати: Стоби Трејд Скопје

Меѓународен уредувачки одбор:

1. Д-р д-р Владимир Петров, Правен факултет „Нов Бугарски Универзитет“ Софија, Правен факултет Универзитет „Св. Св. Кирил и Методиј“ Велико Трново, Република Бугарија;
2. Д-р Кристијан Таков, Правен факултет, Универзитет „Св. Климент Охридски“ Софија, Република Бугарија;
3. Д-р Михаил Малчев, Правен факултет, Универзитет „Св. Климент Охридски“ Софија, Република Бугарија;
4. Д-р Дамјан Можина, Правен факултет, Универзитет во Љубљана, Република Словенија;
5. Д-р Весна Симовиќ Звицер, Правен факултет Универзитет во Подгорица, Република Црна Гора;
6. Д-р Драгиња Вуксановиќ, Правен факултет, Универзитет во Подгорица, Република Црна Гора;
7. Д-р Ненад Тешиќ, Правен факултет Универзитет во Белград, Република Србија;
8. Д-р Вук Радовиќ, Правен факултет Универзитет во Белград, Република Србија;
9. Д-р Славиша Ковачевиќ, Правен факултет Универзитет во Ниш, Република Србија;
10. Д-р Марко Беванда, Правен факултет Универзитет Мостар, Република Босна и Херцеговина;
11. Д-р Раденко Јотановиќ, Правен факултет Универзитет во Бања Лука, Република Македонија, Босна и Херцеговина;
12. М-р Сања Гонцета, Колец на применети науки Лавослав Ружички, Република Хрватска;
13. Д-р Лазар Јовевски, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил Методиј“ Скопје, Република Македонија;

14. Д-р Ангел Ристов, Правен факултет, „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Република Македонија;
15. М-р Душан Босиљанов, Правен факултет, „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Република Македонија;

International Editorial Board

1. PhD, Vladimir Petrov, Faculty of Law “New Bulgarian University” Sofia, Faculty of Law University “Ss. Ss. Cyril and Methodius” Veliko Trnovo, Republic of Bulgaria;
2. PhD, Kristian Takov, Faculty of Law, University “St. Kliment Ohridski” Sofia, Republic of Bulgaria;
3. Phd, Mihail Malchev, Faculty of Law, University “St. Kliment Ohridski” Sofia, Republic of Bulgaria;
4. PhD, Damjan Možina, Faculty of Law, University in Ljubljana, Republic of Slovenia;
5. PhD, Vesna Simović Zvicer, Faculty of Law, University in Podgorica, Republic of Monte Negro;
6. PhD, Draginja Vuksanović, Faculty of Law, University in Podgorica, Republic of Monte Negro;
7. PhD, Nenad Tešić, Faculty of Law, University in Belgrade, Republic of Serbia;
8. PhD, Vuk Radović, Faculty of Law, University in Belgrade, Republic of Serbia;
9. PhD, Slaviša Kovačević, Faculty of Law, University in Nis, Republic of Serbia;
10. PhD, Marko Bevanda, Faculty of Law, University in Mostar, Republic of Bosnia and Hercegovina;
11. PhD, Radenko Jotanović, Faculty of Law, University in Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Hercegovina;
12. LLM, Sanja Gongeta, Republic of Croatia, College of Applied Sciences Lavoslav Ružički in Vukovar, Republic of Croatia;
13. PhD, Lazar Jovevski, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Sc. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia;
14. PhD, Angel Ristov, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Sc. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia;
15. LLM, Dushan Bosiljanov, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Sc. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia.

„OHRID SCHOOL OF LAW“
*„New Challenges in Regulation of the Legal Relations
in the Sense of the European Values“*

2

„ОХРИДСКА ПРАВНА ШКОЛА“
*„Новите предизвици во уредувањето на правните
односи во духот на Европските вредности“*

2015

Со поддршка на:

*Комора на извршители на Република Македонија
Нотарска комора на Република Македонија*

СОДРЖИНА:

Д-р Славиша Ковачевиќ ПОЛИТИЧКИ И УСТАВНИ ИДЕНТИТЕТ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ.....	11
Д-р Тони Ѓоргиев, м-р Гоце Стоиловски ПРОБЛЕМИ НА РЕГУЛИРАЊЕ НА ПРЕТРЕСОТ КАКО ДОКАЗНА МЕРКА.....	23
Доц. д-р Александра Деаноска – Трендафилова „ИНФОРМИРАНАТА“ СОГЛАСНОСТ ВО СИСТЕМОТ НА ПРАВАТА НА ПАЦИЕНТИТЕ (Од Нирнберг до Овиедо).....	43
Д-р Ненад Гавриловиќ РЕФОРМА НА МАКЕДОНСКИОТ СИСТЕМ НА ОБЈЕКТИВНА ОДГОВОРНОСТ: СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ОДГОВОРНОСТА ЗА ШТЕТА ПРИЧИНЕТА ОД ЖИВОТНИ.....	61
Д-р Јелена Трајковска-Христовска ЗА ПОТРЕБАТА ОД ПРОШИРУВАЊЕ НА НАДЛЕЖНОСТИТЕ НА УСТАВНИОТ СУД НА РМ.....	75
Маријан Коцевски СУПЕРВИЗИЈА НА НОТАРСКОТО РАБОТЕЊЕ.....	93
Prof. Dr. Netkova Bistra <i>PROSECUTION AND PROTECTION TRAFFICKING IN WOMEN FROM A HUMAN RIGHTS PERSPECTIVE.....</i>	121
Д-р Ристо Илиоски УПОТРЕБА НА МОДАЛИТЕТИ ПРИ ОПРЕДЕЛУВАЊЕТО НА НАСЛЕДНИЦИТЕ.....	133
Доц. д-р Борка Тушевска ПРЕКУГРАНИЧНОТО СПОЈУВАЊЕ НА ТРГОВСКИТЕ ДРУШТВА ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА.....	151
Sanja Gongeta, mag. iur., pred. PRAVNI OKVIR OPORAVKA I SANACIJE KREDITNIH INSTITUCIJA I INVESTICIJSKIH DRUŠTAVA U EUROPSKOJ UNIJI.....	167

М-р Владимир Бангиевски БЕЛЕШКИ КОН ИДНИОТ ГРАЃАНСКИ ЗАКОНИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА - ПОТРЕБАТА ОД ПОИНАКОВ ТРЕТМАН НА ТНР. „ЗЛОУПОТРЕБА НА ПРАВОТО“	183
Д-р Марија Амповска ПРАВНИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ ПРИ УРЕДУВАЊЕ НА ГРАЃАНСКО - ПРАВНАТА ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТА ПРИЧИНЕТА СО НУКЛЕАРЕН ИНЦИДЕНТ	191
М-р. Лиљана Јоноски, М-р. Лазе Јаќимоски ПРЕДИЗВИЦИ ВО ПРАВНАТА РЕГУЛАТИВА КОЈА ШТО ГО ТРЕТИРА КОРПОРАТИВНИОТ КРИМИНАЛ CHALLENGES IN LAW REGULATIVE WHICH TREATS CORPORATIVE CRIMINAL	211
Д-р Есин Кранли Бајрам КОНЦЕПТОТ НА РИМСКОТО ТЕСТАМЕНТАЛНО НАСЛЕДУВАЊЕ И НЕГОВОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ МАКЕДОНСКОТО И НАСЛЕДНОТО ПРАВО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА	229
Д-р Христина Рунчева Тасев ИДЕИТЕ НА МАРК ТУЛИЈ КИКЕРОН ЗА ДРЖАВНОТО УРЕДУВАЊЕ	261
М-р Илија Манасиев Конференциска тема: “НОВИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ ВО УРЕДУВАЊЕТО НА ПРАВНИТЕ ОДНОСИ” Тема на трудот: “ВОНСУДСКО РЕШАВАЊЕ НА СПОРНИ ПРАВНИ ОДНОСИ”	279
д-р Елена Нешовска Косева МЕТОДИ ЗА ИЗБЕГНУВАЊЕ НА МЕЃУНАРОДНО ДВОЈНО ОДАНОЧУВАЊЕ: МЕТОД НА ДАНОЧЕН КРЕДИТ VERSUS МЕТОД НА ИЗЗЕМАЊЕ	291
М-р Петар Димитров НАСТАНОКОТ И ПРИРОДАТА НА ПРАВНОТО ЛИЦЕ	315

ИДЕИТЕ НА МАРК ТУЛИЈ КИКЕРОН ЗА ДРЖАВНОТО УРЕДУВАЊЕ

УДК: 321.1 Кикерон, М.Т.
Original research paper

Абстракт

Предметниот текст има за цел да ги прикаже клучните идеи на Марк Тулиј Кикерон за најдоброто државно уредување. Комплексната идеја за најдобриот државен облик и неговата организација на власта е изложена во неговото клучно филозофско дело, *De re publica*, кое е плод на Кикероновото долгогодишно искуство во политиката, филозофијата, ораторството. Марк Тулиј Кикерон во *De re publica* ја претставил сопствената визија за идеалната држава, преточена во моделот на Римската република, заснована на напишан устав. Римската *res publica* е изградена на сличен начин како и римското право. Имено, како што римското право е создавано низ практична примена на правните норми врз определени случаи, така Републиката е заснована врз практична организација на власта согласно потребите на римските граѓани, а не врз основа на однапред зададени уставно-правни норми. Опфатени се и Кикероновите идеи за народен суверенитет (*res publica res populi*), како и основите на договорниот карактер на Кикероновата дефиниција за државата која бележи низа рефлексии во подоцнежната филозофска мисла, особено во делата на Русо, Хобс, Ролс итн каде формално се јавува во облик на општествен договор.

Клучни зборови: Марк Тулиј Кикерон, *res publica*, државно уредување, устав, теорија за државата

---

¹ Асистент на Правниот факултет “Јустинијан Први” Скопје

CICERO'S IDEAS FOR POLITY

Abstract

The paper aims to present the key ideas of Cicero for the best polity. The complex idea about the best state form and its organization of government is exposed in his key philosophical work, *De re publica*, that is a result of Cicero's extensive experience in politics, philosophy, oratory. Cicero in *De re publica* has presented his own vision of the ideal state, made into a model of the Roman Republic, based on unwritten constitution. The Roman *res publica* was built in a similar way as the Roman law. Namely, as Roman law was created through the practical application of legal norms on certain cases, so the Republic was based on the practical organization of power according to the needs of Roman citizens. The paper focuses on Cicero's ideas on popular sovereignty (*res publica res populi*), and the contracting character of his definition of state which has received many reflections in the later philosophical thought, especially in the works of Rousseau, Hobbes, Rollin etc. where it formally occurs in the form of social contract.

Keywords: Cicero, *res publica*, polity, Constitution, state theory

Марк Тулиј Кикерон- државник, филозоф, оратор

Марк Тулиј Кикерон во историјата на Рим има улога на смел бранител на Римската република² кој зад себе оставил плодно творештво за организацијата на власта на „најдобриот облик на државно уредување“, Републиката.

Кикерон остава длабок белег во политиката и филозофијата и неговиот придонес не ја губи вредноста после многу векови откако згаснал неговиот живот. Тој е предвесник на клучните идеи на конституционализмот, кој се смета за модерен наследник на републиканскиот идеал³.

Во 1995 година, кога е објавена книгата *Кикерон Филозофот* по повод 2100 години од Кикероновото раѓање, авторот J.G.F Powell во предговорот ќе истакне дека подготовката на книгата посветена на Марк Тулиј Кикерон „се јави како резултат на зголемениот научен интерес за неговите филозофски дела⁴“. Заради исцрпеност на проучување на определен круг најзначајни имиња на филозофско-правната мисла, во последните две децении забележлив е пораст на научниот интерес за Кикероновото творештво, а особено за теоријата на државата изразена во неговата *De re publica*.

Кикероновитеот живот и идеали се отелотворени во неговите капитални филозофски дела. Иако не потекнувал од благородничко семејство⁵, сепак тој успеал да се стекне со образование од областа на правото, а подоцна и реториката и филозофијата во Рим и Грција. Адвокатурата била негова професија, а во политиката се вклучил по смртта на Сула, најпрво како квестор, а подоцна како сенатор и едил, за да биде избран на највисоката позиција конзул на Републиката заедно со Марк Антониј во 63 год п.н.е. Изборот во сенатор значел поголем број на гласови за Кикерон во однос на својот противник Луциј Катилина, припадник на највисоката аристократија, против кого Кикерон одржал повеќе политички говори. Катилина како негов жесток политички ривал, приредил повеќе заговори, но Кикерон погрешил кога одлучил да изрече смртна казна за петмина заговорници без да дозволи да одлучува сенатот

---

² Шкарик, Светомир. Иванов, Ѓорге. *Политички теории: Антика*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2006, 409.

³ Pettit, Philip. *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Clarendon Press, 1997, 177.

⁴ Powell, J.G.F. Ed. *Cicero the Philosopher: Twelve Papers*. Oxford: Clarendon Press, 1995, v.

⁵ Неговиот татко бил дел од т.н. витешки staleж (*ordo equestris*), кој се сметал за понизок staleж од аристократијата

за овој чекор. Тоа е причината поради која Марк Тулиј Кикерон бил протеран од Рим, а во периодот кога се повлекол од јавниот живот ги создал двете клучни дела: *За државата* и *За законите*. Во последните години од животот, се враќа во Рим, откако бил помилуван од Цезар и се залагал за враќање на стариот поредок од златното доба на Римската република. Убиен бил од Октавијан, наследникот на Цезар.

Фактот дека Марк Тулиј Кикерон не бил филозоф, ниту мислител по професија, го прави интересен за проучување на еден посебен, специфичен начин. Имено, политичарите и луѓето од акција често се непријателски настроени кон секоја форма на апстрактна мисла или доктрина, сметајќи дека е тешко да одберат и да применат една од нив врз конкретен политички систем. Кикерон е редок пример на човек чии животни околности и инстинкти го водат кон кариера во јавниот живот, но кој истовремено е фасциниран од филозофските идеали и кој цврсто верува во значењето на филозофското учење за образование на личноста и интелектот⁶.

Кај него е присутна конзистентна тенденција да ги интегрира политиката и реториката во филозофијата⁷. Иако филозофијата, како што му велел на неговиот син, е „неопходна за секој кој тежнее кон добра кариера“, сепак Кикерон ја сметал за „измеќар“ на политиката⁸.

Идеалниот државник за Марк Тулиј Кикерон бил човек чии дела се осветлени од филозофијата, што за него значело втемелени на етика и политичка теорија. Кикерон сметал дека најдобриот државник, барем за Рим, е оној што е натопен со историјата на градот, некој кој ги комбинира цивилизациските вредности со "длабоко познавање на римските институции и традиции и теоретско знаење, за што сме им благодарни на Грците." Со други зборови, некој како Кикерон⁹.

Марк Тулиј Кикерон за државното уредување: што е државата

Филозофијата одиграла клучна улога во целокупниот живот на Марк Тулиј Кикерон. Имено, како државник тој под нејзино влијание имал идеал да го поврзе најдоброто државно уредување со Римската

---

⁶ Powell, J.G.F. Ed. *Cicero the Philosopher: Twelve Papers*. Oxford: Clarendon Press, 1995, 2.

⁷ Long, A.A. *From Epicurus to Epictetus, Studies in Hellenistic and Roman Philosophy*. New York: Oxford University Press, 2006, 286.

⁸ Glendon, Mary Ann. *Cicero Superstar*. January, 2010. Пристапено на 15 јуни 2014 год. <<http://www.firstthings.com/article/2010/01/cicero-superstar>>

⁹ Ibid.

република¹⁰, што всушност било идеал на најголемите имиња на старата грчка филозофија.

Романистиката извршила силно влијание врз современото јавно право. Како што истакнува Zdravko Lucic, кога се набљудува јавното право на Римјаните, нивната држава и устав, може да се каже дека тие институции се изградени интуитивно, од една филозофија на несвесно определување, земајќи го со благодарност она што грците дотогаш го кажале тоа за нив¹¹. Сепак грчката филозофска мисла ја надживеала Римската република и нејзиниот *imperium*.

Комплексната идеја за најдобриот државен облик и неговата организација на власта е изложена во клучното филозофско дело *De re publica*, кое е плод на Кикероновото долгогодишно искуство во политиката, филозофијата, ораторството. Во неговите редови, Кикерон ја поврзува теоријата со сопственото практично искуство при вршењето на одговорни државни функции. Иако неговите дела се инспирирани од Платоновото творештво, сепак, Марк Тулиј Кикерон во *De re publica* ја претставил сопствената визија за идеалната држава, преточена во моделот на Римската република, заснована на непишан устав, а Платоновите теоретски модел го заменил со неговото практично олицетворение во Републиката.

Римската *res publica* е изградена на сличен начин како и римското право. Имено, како што римското право е создавано низ практична примена на правните норми врз определени случаи, така Републиката е организирана врз практична организација на власта согласно потребите на римските граѓани, а не врз основа на однапред зададени уставно-правни норми.

Значаен дел од романистите и историчарите го сметаат *De re publica* за мајсторско дело во кое Марк Тулиј Кикерон ги вклопува елементите на римската политичка традиција во контурите на платоновото и аристотеловото хеленистичко учење. Ова дело станува предмет на проучување од различен аспект- извори, содржина, структура, филозофски и историски контекст итн.

Од друга страна, анализата на Римската *res publica*, Moses Finley во своето дело Политика во античкиот свет¹² ја смета за „исто толку

---

¹⁰ Lucic, Zdravko. *Ciceron I Prirodno Pravo*. Pravni Fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2006, 51.

¹¹ Ibid, 129.

¹² M.I.Finley, *Politics in the Ancient World*. Cambridge, 1983, 128.

нефилозофска колку што е неисториска и не може ме убеди во спротивното целиот наплив на ласкави коментари¹³.

Кикероновата *res publica* има повеќе значења кои најчесто не кореспондираат со значењето на современата република. Според неговите поимања, тоа не е република која претставува антипод на принципатот, или на неговиот автократски систем на владеење. Ниту пак има значење на републиканско уредување, ако 'републиканско' означува антипод на монархијата, бидејќи Кикерон го смета кралството како организација на власта прифатлива за *res publica* во раната историја на Рим, претставена во неговата трета книга¹⁴.

Републиката била создавана со идејата дека арбитражната власт е инкомпатибилна со концептот на *res publica*. За таа цел, римскиот устав бил создаден со намера да ја спречи било која форма на концентрација на апсолутна власт кај еден магистрат или собрание. Овој првичен модел на уставен систем заснован на принципот на кочници и рамнотежа со цел да се заштити *res publica*-та претставува едно од трајните наследства на Римската република за модерното уставно право¹⁵.

Во Кикероновата *res publica*, во потрагата по најдоброто државно уредување употребен е изразот *optimus status civitatis/rei publicae*¹⁶ во замена за терминот идеален устав, односно најдобро државно уредување, кое Кикерон очекувал дека ќе биде соодветно за сите политички заедници.

Забележлив е Кикероновиот пристап кон Римската *res publica* кој не се заснова на уставна анализа, туку пред се неговиот фокус е насочен кон моралните начела и нивното прекршување. Ова е видливо во *De re publica* 5.2, кога ќе истакне: „тоа е наша вина, а не лоша среќа, што ја зачувавме нашата *res publica* како име, но во стварноста помина долго време откако веќе ја загубивме¹⁷.“ Овој сегмент надвор од неговиот

¹³ Во фуснота на своето дело, Finley ќе додаде: „Како екстремна илустрација на бесмисленостите за кои пишува Кикерон ја приложуваме сеуште редовно цитираната книга од V.Pöschl, *Römischer Staat und griechisches Staatsdenken bei Cicero* (Berlin, 1936), во чиј заклучок стои (стр. 173), дека 'Републиката се преточи во Римската империја, веројатно најголемата творба во тој свет и во филозофијата на Платон, највозвишената духовна творба на антиката'

¹⁴ Schofield, Malcolm. *Saving the City: Philosopher-Kings and Other Classical Paradigms. Cicero's Definition of Res Publica*. London and New York: Routledge, 1999, 157.

¹⁵ Zetterquist, Ola. *A European res publica*. Пристапено на 4.07.2014 година. <<http://people.su.se/~folke/Ola%20Zetterquist.pdf>>

¹⁶ Zetzel, E.G., James. Ed. *Cicero: On the Commonwealth and On the Laws*. Cambridge University Press, 1999, 16. (*De Re publica* 1, 33)

¹⁷ Zetzel, E.G., James. Ed. *Cicero: On the Commonwealth and On the Laws*. Cambridge University Press, 1999, 88. (*De Re publica* 5,2)

контекст упатува на констатацијата дека се што остана од Римската *res publica* не се нејзините обележја на република, туку само напразно се употребува оваа квалификација во услови на хаос на организацијата на власта. Контекстот во кој Марк Тулиј Кикерон зборува за Републиката, не е уставно-правна анализа, туку носталгично сеќавање на златните времиња на Републиката и загубените морални вредности:

Но во нашето време, иако наследивме држава како најубава слика која блее со текот на времето, не само што не успеавме да ги повратиме нејзините оригинални бои, туку не се заложивме ни да ги зачуваме барем нејзиниот облик и контури. Што остана од моралните вредности од антиката, за кои Ениус велеше дека на нив се потпира Римската држава? Гледаме дека тие се оставени во заборав и не само што не се ценат, туку се непознати..... Тоа е наша вина, а не лоша среќа, што ја зачувавме нашата *res publica* како име, но во стварноста помина долго време откако веќе ја загубивме¹⁸.

Марк Тулиј Кикерон се залагал за обновување на стариот републикански поредок¹⁹, сметајќи дека во златното време на Републиката постоеле индивидуалци со високи морални вредности кои се грижеле за општото добро на државата, а кои во услови на длабок политички раздор се повлекле и не се во состојба да ги спроведуваат клучните етички начела. Неговиот етички пристап во поглед на организацијата на власта не може се земе за алтернатива на поставувањето на цврсти уставно-правни темели на Републиката. Токму поради овој факт, Марк Тулиј Кикерон пристапува кон поблиско определување на *res publica*, создавајќи ги никулците на современата договорна теорија како врзивно ткиво за римскиот *populus*.

Res Publica Res Populi

Во своето дело *De re publica* 1.39-40²⁰ Кикерон дава кратка дефиниција на она што за него претставува *res publica*.

Државата е ствар на народот (*res publica res populi*)...но народ не е секоја група на луѓе, собрани на било каков начин, туку претставува

---

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Шкарик, Светомир. Иванов, Ѓорге. *Политички теории: Антика*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2006, 412.

²⁰ Ibid, 1.39-40.

здружување на многумина, со помош на договор кој се однесува на правдата и каде се дели заеднички интерес.

Првата причина за здружувањето не толку слабоста, колку што е природниот инстинкт за здружување својствен за човечките суштества: бидејќи нашиот вид (човекот, заб. на авторот) не е изолиран ниту сака сам да лута, туку по природа е создаден што и во услови на голем напредок, не сака да биде изолиран од останатите луѓе.

Што е тогаш државата ако не ствар на народот (*res publica res populi*)?

Она што е јасно од оваа дефиниција е Кикероновото поистоветување на државата и народот (*res publica* и *res populi*), според кое државата се идентификува со народот. Ова ја потврдува позицијата на Марк Тулиј Кикерон, според кого, носител на суверенитетот во републиката е народот, независно од организацијата на власта. Сепак, аристократијата е распоредена во двата носечки столба на управување на Републиката, сенатот и магистратурите²¹, со што Рим практикува посредна демократија, односно народот управува преку своите избрани носители на власта. Тие ги застапувале интересите на граѓаните согласно законите и моралните норми за одговорност во институциите со кои раководеле. Ова упатува на суштинската разлика на Републиката во однос на грчкиот полис во кој се практикувала директна демократија, односно граѓаните управувале без назначување на свои претставници од редот на аристократијата.

Сфаќањето на републиката како општо добро е особено значајно за да се разбере сложената структура на уставното право, која според *res publica* може да биде оправдана или предмет на критика. Уставните институции се *намерно* создадени со цел да ги ефектуираат идеалите на *res publica*. Општественото добро претставува причина (*raison d'etre*) заради која граѓаните на определена заедница до надлежните власти поднесуваат правна рамка за регулирање на институциите. Правниот и политичкиот поредок во оваа смисла претставуваат ствар (*res*) на народот (*publica*)²².

---

²¹ Улогата на магистратурите била толку значајна, што Марк Тулиј Кикерон своето познато дело *De Legibus* го започнува со анализа на римските магистратури како најголема чест (*honor*) за оние кои биле носители на оваа престижна служба во Републиката.

²² Zetterquist, Ola. *A European res publica*. Пристапено на 4.07.2014 година. <http://people.su.se/~folke/Ola%20Zetterquist.pdf>.

Според Zdravko Lucic, Кикероновата дефиниција за републиката има програмски карактер: под држава се подразбира севкупност на политичкото дејствување на повиканите и обврзани граѓани, а не одредени групи или лица, кои во својата севкупност го сочинуваат *populus Romanus* како одговорен за спроведување на *imperium*-от²³. Граѓанинот е субјект на правото (*cives*), а правната заедница, општеството (*civitas*) е правно здружување на интереси, чија основа е граѓанскиот закон, кој не е цел по себе и за себе – туку средство за остварување на „среќен живот“ на нејзините граѓани²⁴.

Марк Тулиј Кикерон одлучил да ја употреби дефиницијата за *res publica* како критериум за разликување на добрите општества од лошите, како и за да ги разликува легитимните од нелегитимните политички системи²⁵. Воведувањето на *критериумот на легитимитет*, претставува новина која за прв пат е водедена од Кикерон, а неговиот придонес на овој план се смета за ненадминат од неговите современици.

Не помал е неговиот придонес за создавање на теоријата за државата во поглед на заштита на приватната сопственост. Имено, Марк Тулиј Кикерон е првиот државник и филозоф кој зборува за потребата од заштита на имотот во приватна сопственост. Кикерон не тврди дека тој се стекнува по природен пат, туку дека се здобива преку извојување победи, преку населување, склучување на некој вид на договор, како и стекнување на имот согласно со закон. Сепак, Кикерон стои зад идејата дека секој граѓанин треба да го задржи имотот во приватна сопственост и секој обид да се одземе туѓиот имот значи повреда на правото на здружување²⁶.

Што се однесува до Кикероновата дефиниција за *res publica*, двата постулати на кои се потпира здружувањето на граѓаните во многубројни заедници се всушност, „договорот кој се однесува на правдата“ и „делбата на заедничкиот интерес“, елементи кои не се непознати за грчките теории за настанување на општеството. Договорниот карактер на Кикероновата дефиниција бележи низа рефлексии во подоцнежната филозофска мисла, особено во делата на Русо, Хобс, Ролс итн каде формално се јавува во облик на општествен договор. Веројатно Кикерон во обидот поблиску да ја определи Републиката низ моделите за дефинирање по урнекот на Аристотел, не случајно се служи со општи квалификации со цел да обезбеди универзалност и долготрајност на

---

²³ Lucic, Zdravko. *Ciceron I Prirodno Pravo*. Pravni Fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2006, 143.

²⁴ Камбовски, Владо. *Филозофија на правото*. Скопје: МАНУ, 2010, 71.

²⁵ Radford, T. Robert, *Cicero: A Study in the Origins of Republican Philosophy*. Editions Rodopi B.V., 2002, 30.

²⁶ Ibid.

дефиницијата, која подоцна често е присутна во договорната теорија за државата.

По кусата дефиниција, Кикерон ги наведува причините за здружувањето, осврнувајќи се на тезата која претходно ја среќаваме кај Аристотел и стоичката школа, дека „помеѓу луѓето постои природна тенденција да живеат заедно²⁷“, со што алудира на природен инстинкт за здружување. Истиот, не е во состојба да создаде заедница која би била самоодржлива, па Кикерон поаѓајќи од оваа претпоставка посегнува по пристапување кон „*договорот кој се однесува на правдата*“ на граѓаните од неговата *res publica*. Тој смета дека чувството на праведност е изгубено, што се рефлектира во нискиот општествен морал, па затоа *De re publica* избоилува со нагласување на потребата од враќање на моралните начела од златното добана Римската република.

Авторот Malcolm Schofield во својот текст посветен на Кикероновата дефиниција за *res publica*, нагласува дека кај Кикерон лесно е да се забележи дека заедничката правда ќе колабира под притисок на општествено уредување како што е тиранијата. Но во контекст на определбата *res publica* е ствар на народот, отвара едно од носечките прашања во случај на демократско уредување: дали сигурноста на *res publica* може парадигматски да биде гарантирана единствено доколку се воспостави народна власт²⁸. Во таква ситуација, вршењето на сите работи од јавен интерес ќе биде во надлежност на народот. Марк Тулиј Кикерон јасно одговара на оваа дилема во третата книга од *De re publica*²⁹:

Не постои *res publica* онаму каде што владее масата народ. Се согласивме веќе дека нема *res publica* во Сиракуза или во Агригентум или во Атина кога постоеја тирани, ниту во Рим кога имаше *decemviri*, отука не гледам причина зошто да се употребува терминот *res publica* во услови кога владее толпата народ. Како прво јас сметам дека во тие услови не може да се зборува за *народ*, според твојата одлична дефиниција Скипио, освен доколку луѓето не се здружени со договор кој се однесува на правдата. Ова здружување во толпи за кое зборувааш, е исто толку тиранско, колку што е и владеењето на поединец, но и пострашно бидејќи е како чудовиште кое го имитира обликот и името на народот.

Во услови на демократија, кога владее толпата народ, Кикерон не ја допушта употребата на изразот *народ*, ниту дозволува да се употребува

---

²⁷ Schofield, Malcolm. *Saving the City: Philosopher-Kings and Other Classical Paradigms. Cicero's Definition of Res Publica*. London and New York: Routledge, 1999, 160.

²⁸ Ibid, 161.

²⁹ Zetzel, E.G., James. Ed. *Cicero: On the Commonwealth and On the Laws*. Cambridge University Press, 1999, 76. (*De Re publica* 3, 45)

изразот *res publica* за означување на Римската држава. Во иста насока, во својата прва книга наложува уште построг критериум за демократијата: доколку луѓето немаат директна контрола врз своите работи, тогаш *res populi* не постои, а со тоа нема ни *res publica*³⁰. Оттука, видлива е контрадикторност на Кикероновите позиции во поглед на демократијата: од една страна се залага директна контрола на народот врз сопствените работи, како легитимен облик на државна организација, а од друга страна го смета за тиранско владеењето на народните маси. Во секој случај, демократијата не претставува облик на државна организација кому Кикерон би му дал предност во неговата примена пред останатите.

Марк Тулиј Кикерон низ своето дело суптилно ја нагласува клучната врска која постои помеѓу *res publica* и човековите права, нагласувајќи ја слободата. Имено, во својата прва книга *De re publica 1.48* зборува за тоа дека

„...нема повозвишено нешто, послободно и поблагословено до тоа кога луѓето ги остваруваат своите права: тие се господари на законите и судовите, војната и мирот, договорите, статусот и богатството на секој поединец. Тогаш тие сметаат дека оваа *res publica* (јавно добро за граѓаните) има соодветен назив и кај неа вообичаено е граѓаните да бидат ослободени од доминацијата на кралевите и аристократите...^{31c}

Кикерон се залага за услови во кои народот е суверен носител на власта и каде граѓаните ќе може да ги уживаат основните човекови права, во кои според него се вбројуваат: господарење со законите и судовите, војната и мирот, договорите, статусот и богатството на секој поединец. Во услови на практикување на човековите права, достоинство е државата да го носи називот *res publica*, односно да служи како општо, јавно добро во интерес на граѓаните. Наспроти тоа, Кикерон оди во крајност, констатирајќи дека граѓаните (*populus*) немаат слобода ако нивните ствари (*res*) се наоѓаат во сопственост на тиранин или клика, а со тоа смета дека во вакви околности и граѓаните се во сопственост на носителите на власта³².

Прогресивноста на Кикероновата мисла јасно е видлива во идејата за остварување на човековите права како услов за остварување на слобода:

---

³⁰ Schofield, Malcolm. *Saving the City: Philosopher-Kings and Other Classical Paradigms. Cicero's Definition of Res Publica*. London and New York: Routledge, 1999, 163.

³¹ Zetzel, E.G., James. Ed. *Cicero: On the Commonwealth and On the Laws*. Cambridge University Press, 1999, 21. (*De Re publica 1, 48*)

³² Види повеќе кај Schofield, Malcolm. *Saving the City: Philosopher-Kings and Other Classical Paradigms. Cicero's Definition of Res Publica*. London and New York: Routledge, 1999, 164.

ако народот поседува сопствени ствари (*res*) ќе има право и слободно да располага со нив. Сепак, како остар противник на владеењето на толпата смета дека слободата треба да се ограничи бидејќи „здружувањето во толпи е исто толку тиранско, колку што е и владеењето на поединец, но и пострашно бидејќи е како чудовиште кое го имитира обликот и името на народот“, па неопходно е вистинската *res publica* да се заштити од оваа сериозна опасност, и да ја ограничи граѓанската слобода со правен договор.

Кикероновата крајна интенција во редовите на *De re publica* е да изврши анализа на познатите облици на организација на државата, низ дијалог на главните протагонисти, а со тоа да ги истакне предностите и недостатоците на секој од нив. Оригиналниот придонес на Марк Тулиј Кикерон се состои во фактот што трагајќи по идеалните облици на организација на државата тој прави анализа на изворите на *легитимитет на власта*, што е несвојствено за неговите современици во римската и грчката правно-филозофска мисла³³. Во својата *De re publica* констатира дека тиранијата и олигархијата немаат *res populi*, а кога владее толпата не може ни да стане збор за *populus*. Оттука, јасно е видливо дека тој се потпира на идејата дека за добро владеење неопходно е да постои власт чиј носител не е поединец- монарх, туку народот управува со своите ствари и ги ужива своите права како носител на суверенитетот. Сепак, народната власт изразена низ метафората за поседување *res populi*, го црпи својот легитимитет од граѓаните, но тоа не значи дека истата треба да е неограничена.

Историски гледано, *res publica* се идентификува со основната потреба за ограничување на власта со помош на правото со цел да се спречи самоволие и доминација на поединци или групи. Вековната несоборливост на концептот за *res publica* веројатно се должи на универзалната идеја за создавање на општо, заедничко добро кое ќе ги надмине поединечните интереси и ќе се наметне како морално надмоќна идеја.

---

³³ Аристотел во своите дела зборува за потребата од изнаоѓање на идеален устав кој ќе ги штити интересите на народот, односно општото добро. Во таа насока, предмет на неговите согледувања се грчките градови-држави, но во ниеден случај фокус на неговата анализа не претставуваат изворите на легитимитет на власта.

За идеалниот устав

Најдобриот устав според Марк Тулиј Кикерон е мешовитиот устав кој содржи елементи од секој од трите облици на организација на државната власт: монархија, аристократија и демократија. Таквата држава има доминантен кралски елемент, аристократска група со дефинирани овластувања и граѓани кои имаат некој вид на еднаквост и може да учествуваат во носењето на одредени одлуки и пресуди³⁴. Кикерон сметал дека ваквата поставеност на силите во римското општество може да доведе до ефикасно учество на различните слоеви граѓани во управувањето со државата, а на тој начин и државата најлесно ќе може да одговори на потребите на граѓаните.

Идејата за постоење на мешовит устав не е нова и оригинална. Истата претходно ја среќаваме кај Полибиј во неговите Истории, каде се залага за воведување мешовит државен облик со елементи на кралство, аристократија и демократија, по примерот на Спарта. Кикероновата идеја за мешовит устав, по својот концепт е најблиска до онаа на Полибиј. Но, за разлика од него, Кикероновиот мешовит устав ја организира државата на начин според кој конзулите му се потчинети на сенатот, а власта во Републиката е поделена помеѓу граѓаните, претставени во собранијата и аристократијата застапена во сенатот³⁵.

Воедно, кај Кикерон ја среќаваме и идејата за трипартитна поделба на власта. Во *De re publica*, ќе истакне: „доколку не постои праведен баланс во однос на правата, обврските и одговорностите, при што магистратите ќе имаат доволно моќ во своите раце, аристократијата да има авторитет при одлучувањето, а граѓаните доволно слобода, тогаш републиката не може да избегне револуција³⁶“. Во овој фрагмент од втората книга, Кикерон отворено ја нагласува идејата за поделба на власта и потребата од баланс на силите, со што ќе се обезбеди стабилност и неменливост на политичкиот систем на Републиката. Оваа идеја, многу подоцна и во видоизменет облик, ја среќаваме кај современите идеи за поделба на власта и воведување на системот на „кочници и рамнотежа“.

Правото не може да се проучува самостојно, без да се разгледа влијанието на различните општествени фактори кои ја создаваат

---

³⁴ Radford, T. Robert, *Cicero: A Study in the Origins of Republican Philosophy*. Editions Rodopi B.V., 2002, 34.

³⁵ Види повеќе кај Mitchell, N. Thomas. *Cicero, the Senior Statesman*. Yale University Press, 1991.

³⁶ Zetzel, E.G., James. Ed. *Cicero: On the Commonwealth and On the Laws*. Cambridge University Press, 1999, 52. (*De Re publica* 2, 57)

општествената арматура. Врската помеѓу јавната власт, правото и јавниот морал уште од времето на Римската република е позната како *res publica* или заедничко општествено добро од каде и произлегува уставниот концепт на политичка заедница (комонвелт). Овој концепт за Римјаните не означувал „република“ во современа смисла на значење, туку пред се значел „делување на Римјаните“³⁷. Овој динамичен концепт на *res publica* е нагласен поради фактот што Римската република не поседувала устав во формална смисла, односно збир на пишани правила со кои се недвосмислено се дефинираат државните институции и нивните надлежности.

Марк Тулиј Кикерон не трага по идеалната држава бидејќи за него таа е олицетворена во Римската република, која детално ја разработува во *De re publica* како најдобриот модел кон кој треба да се стремат останатите држави. Кон крајот на својата прва книга од *De re publica* ќе нагласи: „ќе го изнесам моето мислење, верување и оценка дека не постои друг државен облик кој може да се спореди со нашата Република, која татковиците ни ја пренесоа нам, а ја наследија од нивните предци, во поглед на организација, структура, водство“³⁸. Римската република, како идеален модел, му служела на Кикерон во обликувањето на описот на најдобриот облик на државно уредување.

Марк Тулиј Кикерон, слично на идеите на Полибиј и Аристотел, зборува за циклус на промена на облиците на државно уредување и стравува дека многу лесно добрите облици на организација може да се претворат во своите антиподи. Така, на пример, осврнувајќи се на монархијата Кикерон ќе истакне:

Дали гледате дека кога кралот се претвори во господар, уредувањето на Републиката се промени од добро во најлошо благодарение на само еден човек? Овој господар на луѓето е човек кого грците го нарекуваат тиранин, бидејќи “крал“ е титула за човек кој се грижи за своите граѓани како што се грижи родителот и обезбедува најдобри услови за живот за своите деца. Монархијата е како што веќе кажав, во совојата основна форма, добар облик на уредување, но се граничи со најужасниот облик. Веднаш штом кралот започне неправедно да владее, се претвора во тиранин. Нема полошо животно, ниту попогано и полно со омраза од него. Иако има лик на човек, неговата злоба ги надминува најкрволочните сверови³⁹.

---

³⁷ Jones, Peter. Sidwell, Keith. eds. *The World of Rome*. Cambridge University Press, 1997, 84.

³⁸ Ibid, 31. (*De Re publica* 1, 70)

³⁹ Ibid, 47-48. (*De Re publica* 2, 47-48)

Тој поседува силна интуитивна моќ за да го предвиди трансформирањето на моделите на државно уредување, што укажува на неговото богато политичко искуство. Чистите форми на организација на власта се трансформираат во своите коруптивни облици: монархијата се претвора во тиранија, тиранијата може да прерасне во демократија или аристократија, аристократијата тежнее кон својот дегенеративен облик на олигархија, кој може да се трансформира во тиранија. Демократијата лесно може да се развие во охлократија (владеење на толпата), кое на крај може да се претвори во тиранија. Кикерон лесно го визуелизира процесот на трансформација на уставите, а со тоа и трансформација на облиците на државно уредување. За разлика од неговиот претходник Полибиј, кој циклусот на уставите го поставува праволиниски, при што еден облик се трансформира во друг и со тоа се затвора целиот процес, кај Кикерон среќаваме флексибилен и реален приказ на трансформација на државните облици. Кикероновиот циклус на уставите се одвива во серија која го избегнува праволинискиот приказ, со што еден устав може да се трансформира во повеќе други за краток период, па затоа Кикерон ќе рече како „топка која се тркала, така и ни еден облик на организација на власта не се задржува долго“.

Во идеалната држава на Кикерон, застапени се монархиски, аристократски и демократски елементи во соодветен баланс. Монархискиот елемент е претставен во двајцата конзули, избрани од народот, кои се носители на највисоките воени и политички овластувања. Аристократскиот елемент е олицетворен во сенатот, како колективно тело со советодавни овластувања, во кого членуваат поранешни носители на високи државни функции со богато политичко искуство. Демократскиот елемент е видлив, според Кикерон, во народните собранија, каде граѓаните ги избираат носителите на државни функции и вршат легислативна дејност преку изјаснување за предложени законски решенија.

Кикерон сметал дека постоењето на хармонија помеѓу различните групи на граѓани, кои ги нарекува „редови“, претставува прашање кое има суштинско значење за идеалната држава. Услов за остварување на оваа хармонија на редовите (*concordia ordinum*) претставува правдата, сметајќи дека само на тој начин може да се обезбеди најдобра гаранција за сигурноста на државата⁴⁰. Кикерон сметал дека го остварил овој идеал во периодот кога му било доверено да ја извршува функцијата конзул во Римската република.

---

⁴⁰ Radford, T. Robert, *Cicero: A Study in the Origins of Republican Philosophy*. Editions Rodopi B.V., 2002, 35.

Библиографија:

Flower, I. Harriet. Ed. *The Cambridge Companion to the Roman Republic*. Cambridge University Press, 2006.

Flower, I. Harriet. *Roman Republics*, New Jersey: Princeton University Press, 2010.

Gibbon, Edward. *The Decline and Fall of the Roman Empire, Vol 1-6*. Ebookmail, 2001.

Glendon, Mary Ann. *Cicero Superstar*. January, 2010. Пристапено на 15 јуни 2014 год. < <http://www.firstthings.com/article/2010/01/cicero-superstar>>

Goldman, B. David. *Globalisation and the Western Legal Tradition*. Cambridge University Press, 2007.

Jones, Peter. Sidwell, Keith. eds. *The World of Rome*. Cambridge University Press, 1997.

Long, A.A. *From Epicurus to Epictetus, Studies in Hellenistic and Roman Philosophy*. New York: Oxford University Press, 2006.

Lucic, Zdravko. *Ciceron I Prirodno Pravo*. Pravni Fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2006.

Millar, Fergus. *The Roman Republic in Political Thought*. Hanover and London: University Press of New England, 2002.

Millar, Fergus. Rome, The Greek World and the East. *The Roman Republic and the Augustan Revolution. Vol. 1*. The University of North Carolina Press, 2002.

Millar, Fergus. Rome, The Greek World and the East. *Government, Society and Culture in the Roman Empire. Vol. 2*. The University of North Carolina Press, 2004.

Mitchell, N. Thomas. *Cicero, the Senior Statesman*. Yale University Press, 1991.

M.I.Finley, *Politics in the Ancient World*. Cambridge, 1983.

Pettit, Philip. *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Clarendon Press, 1997.

Powell, J.G.F. Ed. *Cicero the Philosopher: Twelve Papers*. Oxford: Clarendon Press, 1995.

Radford, T. Robert, *Cicero: A Study in the Origins of Republican Philosophy*. Editions Rodopi B.V., 2002.

Schofield, Malcolm. Saving the City: Philosopher-Kings and Other Classical Paradigms. *Cicero's Definition of Res Publica*. London and New York: Routledge, 1999.

Zetterquist, Ola. *A European res publica*. Пристапено на 4.07.2014 година. < <http://people.su.se/~folke/Ola%20Zetterquist.pdf>> .

Zetzel, E.G., James. Ed. *Cicero: On the Commonwealth and On the Laws*. Cambridge University Press, 1999.

Камбовски, Владо. *Филозофија на правото*. Скопје: МАНУ, 2010.

Шкарик, Светомир. Иванов, Ѓорге. *Политички теории: Антика*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2006.